

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

навчальної дисципліни «Соціологія»

вибіркових компонент

освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

272 Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів

Вінниця 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _30.08.2023 №_7_

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _28.08.2023 №__1_

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від _30.08.2023 №__7_

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від _28.08.2023 №_1_

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, доктор філософії, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

1. РОЗПОДІЛ ЧАСУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр №4							залік
Тема № 1. Соціологія як наука	18	2		4		12	
Тема № 2. Суспільство як система	16	4				12	
Тема №3. Соціальний контроль, девіація, конфлікт	16	4				12	
Тема №4. Соціологія сім'ї та молоді	16	2		2		12	
Тема №5 Особистість у системі соціальних зв'язків	20	4		4		12	
Тема №6. Громадська думка як об'єкт соціологічного аналізу	19	4				15	
Всього за семестр №4	105	20		10		75	

2. РОЗПОДІЛ ЧАСУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ (не передбачено)

3. Методичні вказівки до практичних занять

Тема № 1: Соціологія як наука

Практичне заняття: Соціологія як наука

Навчальна мета заняття: закріплення теоретичного матеріалу про соціологію: об'єкт, предмет, функції, категоріальний апарат, основні етапи розвитку соціології та методи соціології, співвідношення соціології з іншими науками.

Кількість годин: 4 години.

Місце проведення: навчальний кабінет коледжу

Навчальні питання:

1. Передумови виникнення соціології.
2. Об'єкт і предмет соціології.
3. Функції соціології.

4. Структура соціологічного знання.

5. Зв'язок соціології з соціогуманітарними науками.

План проведення заняття:

1. Порядок проведення вступу до заняття.

2. Порядок проведення основної частини.

Розкриваючи зміст першого питання, здобувач освіти пояснює передумови виникнення соціології та основні етапи становлення й розвитку соціології як науки.

Відповідь на друге питання варто розпочати із загальнотеоретичної тези про те, що всі науки мають свій об'єкт та предмет. Треба відзначити, що є об'єктом та предметом соціології?

Функції соціології слід характеризувати як інструментальний бік науки та дисципліни. Розуміння функцій обов'язково слід пов'язувати зі значенням, які вони виконують в організації суспільства, відображаючи життєдіяльність суспільства в цілому, інтереси соціальних груп, соціальних інституцій, окремих людей досягнень.

Потрібно розкрити зміст окремих видів функцій, наприклад, гносеологічної, онтологічної, прогностичної, інструментальної та інших. Переходячи до четвертого питання, треба охарактеризувати структуру соціологічного знання, яка має три рівні, а саме: макрорівень – загальносоціологічна теорія, мезорівень – спеціальні соціологічні теорії (теорії середнього рівня) та макрорівень – конкретно-соціологічні дослідження. Співвідношення соціології з іншими науками можна простежити завдяки аналізу використання у соціології досягнень філософської методології, а також шляхом простеження місць перетинання інтересів дослідження соціології з правом, історією, політологією, психологією та іншими науками.

3. Порядок проведення заключної частини.

Питання цільових виступів:

1. Охарактеризуйте об'єкт та предмет соціології. Поясніть поняття «соціальне».

2. Назвіть основні соціологічні категорії.

3. Яке місце займає соціологія в системі соціально-гуманітарних дисциплін.

4. Охарактеризуйте функції соціології.

5. Які рівні виокремлюють у структурі соціологічного знання.

6. Роль соціології в сучасному суспільстві.

Теми рефератів:

1. Наукова дискусія довкола визначення об'єкту й предмету соціології.

2. Роль соціології й професії соціолога у сучасному світі.

3. Соціологічне мислення і соціологічна уява.

4. Теоретична і емпірична соціологія: їх науковий статус і призначення.

5. Науковий метод як основа дослідницького процесу.

Література.

1. Волович В.І. Соціологія: підручник. Київ : ЦУЛ, 2020. 808 с.
2. Геращенко Т.Г. Соціологія: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 157 с.
3. Горлач М., Кремень А., Волович В. Соціологія : підручник. Київ : ЦНЛ, 2019. 808 с.
4. Кузьменко Т.М. Соціологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 320 с.
5. Левченко К. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Київ : Фоліо, 2019. 320 с.
6. Лукашевич М.П., М.В. Туленков. Соціологія. Основи загальної. Спеціальної та галузевих теорій: підручник. Київ : Каравелла, 2018. 544 с.
7. Титаренко О.О. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2020. 210 с.

Тема № 4. Соціологія сім'ї та молоді.

Семінарське заняття: Соціологія сім'ї та молоді

Навчальна мета заняття: на основі засвоєних теоретичних знань необхідно визначити роль і місце молоді в суспільному поступі, розкрити трансформаційні зміни в цій соціально-демографічній групі. Досліджуючи соціологію сім'ї, важливо зрозуміти загальні тенденції розвитку сімейно-шлюбних відносин в Україні.

Кількість годин: 2 години.

План

1. Сім'я як складний соціальний феномен.
2. Структура та функції сім'ї.
3. Тенденції розвитку сімейних відносин у сучасних умовах.
4. Предмет, основні поняття і категорії соціології молоді.
5. Соціологічні дослідження молодіжних проблем в Україні.

Методичні рекомендації

При розгляді **першого питання** доцільно окреслити предмет соціології сім'ї, вказавши, що ця спеціальна соціологічна теорія має міждисциплінарний характер та певну специфіку. Сім'я одночасно є малою контактною соціальною групою, певною формою взаємодії людей, з одного боку, і особливим соціальним інститутом, який регулює відтворення людини за допомогою певної системи ролей, норм і організаційних форм, – з другого. У **другому питанні** потрібно акцентувати увагу на понятійному апараті соціології сім'ї, зупинившись докладніше на трьох основних складових: умовах життя, структурі, функціях сім'ї. При дослідженні умов життя сімей їх слід поділити на загальні соціальні умови (економічні, політичні, культурні, демографічні, екологічні та ін.), умови соціального оточення (тип населеного пункту, характеристика місцевого господарства, закладів освіти, медицини), безпосередні умови сімейного життя (квартира, побутові умови, фінансові

можливості). Щодо структурної побудови, сім'ї розрізняються за формами життя, формою шлюбу, розподілом влади (режимом), місцем проживання, наслідуванням майна і т.д. Функції сім'ї – це одне з найголовніших питань, яке змістовно наповнює дану тему. Для кращого засвоєння цього питання рекомендується скласти таблицю, розбивши її на три колонки: 1) сфера сімейної діяльності; 2) суспільні функції; 3) індивідуальні функції. Загальновизнаним у соціологічній думці є положення про зміни, які стосуються сім'ї, протягом усіх часів її існування. Отже, щоб краще зрозуміти тенденції сучасної сім'ї (**третє питання**), потрібно зіставити цей феномен на різних етапах розвитку: сім'я у дохристиянському суспільстві, сім'я у християнському суспільстві, сім'я в індустріальному суспільстві і, нарешті, сучасна сім'я. На сучасному етапі розвитку потрібно зазначити низку факторів економічного і культурного характеру, які докорінним чином змінили сім'ю. Серед них: зростання економічної незалежності жінок; утворення кількох центрів життя (дому і роботи); еволюція поглядів на сексуальну мораль та ін. Важливо визначити появу нових тенденцій у розвитку сучасних сімей, порівнявши розвинені західні та пострадянські країни. Використовуючи Інтернет-ресурс, корисно було б знайти статистичні дані щодо розвитку сімейно-шлюбних відносин в Україні.

Соціологія молоді є однією із важливіших складових частин соціологічного знання, його спеціальною соціологічною теорією й елементом державної молодіжної політики. Розглядаючи **четверте питання**, потрібно визначитись із поняттям «молодь», звернути увагу на специфічність цієї соціально-демографічної групи. Знати вікові межі даної спільноти в різних країнах, а також причини продовження віку молоді в українському законодавстві. Готуючись до цього питання семінару, необхідно також визначити роль і місце молоді в соціальному розвитку суспільства, прослідкувати зміни її соціального обличчя, цінностей, норм, інтересів, свідомості, проаналізувати процеси, які відбуваються у молодіжному середовищі.

П'яте питання передбачає розуміння проблем, які безпосередньо турбують молодь у нашій країні, а також прогнозування напрямів їх вирішення шляхом активного залучення молоді до суспільної участі, зміни парадигми освіти та виховання, знаходження діалогу в міжпоколінній взаємодії.

Тематика рефератів

1. Етнокультурні характеристики та відмінності сімей народів світу.
2. Соціальні проблеми сучасної молоді сім'ї.
3. Історичні форми сім'ї та шлюбу.
4. Роль сім'ї у профілактиці правопорушень.
5. Дослідження молодіжних проблем України.
6. Молодіжна субкультура та її прояви у суспільному житті.
7. Активна громадська позиції молоді та її формування.

Питання цільових виступів:

1. Особливості структури сім'ї.
2. Сім'я як мала соціальна група.
3. Форми сім'ї і шлюбу.
4. Проблеми сучасної молоді сім'ї.
5. Соціальні причини криміналізації молодіжного середовища.
6. Молодь як соціально-демографічна група.
7. Сутність поняття «молодіжна субкультура».
8. Причини екстремізму у молодіжному середовищі.
9. Особливості сучасного стану вітчизняної соціології молоді.

Контрольні питання

1. Дайте загальну характеристику головних категорій і понять соціології молоді.
2. Які головні завдання соціології молоді постають на сучасному етапі розвитку українського суспільства?
3. Визначте основні методологічні підходи до соціологічного аналізу сім'ї.
4. Наведіть приклади, які характеризують зв'язок сім'ї з іншими соціальними інститутами.
5. Які ознаки характеризують молодь?
6. Назвіть причини виникнення неформальних молодіжних об'єднань.

Рекомендована література:

Основна:

1. Рущенко І. П. Загальна соціологія: Підручник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 524 с.
2. Давидов П. Г., Кальянов А. В., Кирилова О. М. та ін. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях: навч. посіб. для студ. ВНЗ / МОН України. - 2 вид., перероб. і доп. - Донецьк : Норд-Прес, 2009. – 216 с.
3. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч. посіб. – Вид. 2-ге. – К.: Атіка, 2007. – 480 с.

4. Соціологія: Навчальний посібник / В.І. Докаш, С.С. Яремчук, С.Ю. Ципко та ін. -

Тема № 5. Особистість у системі соціальних зв'язків

Практичне заняття: Особистість у системі соціальних зв'язків

Навчальна мета заняття: проаналізувати поняття «особистість», «соціалізація», елементи структури особистості; охарактеризувати основні соціальні типи особистості та їх характерні риси; розглянути етапи та види соціалізації.

Кількість годин: 4 години.

Місце проведення: навчальний кабінет коледжу

Навчальні питання:

1. Поняття особистості. Статус і соціальні ролі.
2. Соціальна типологія особистості (типологічний аналіз особистості).
3. Соціалізація особистості. Інститути соціалізації.
4. Поняття норми. Девіантна поведінка.
5. Соціальна активність особистості.

План проведення заняття:

1. Порядок проведення вступу до заняття.
2. Порядок проведення основної частини.

Поняття особистості (**перше питання**) найкраще розуміється через співвідношення понять „людина”, „індивід”, „індивідуальність”. У різних науках особистість вивчається по-різному, соціологію ж цікавлять насамперед соціальні аспекти особистості. Важливим для розуміння поняття особистості є включеність її у систему соціальних зв’язків через виконання соціальних ролей та набуття соціального статусу. У даному контексті набувають актуальності внутрішні детермінанти соціальної поведінки особистості, потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації як елементи духовної структури особистості.

У **другому питанні** варто визначити критерії, які дозволять згрупувати особистостей за спільними ознаками. Розглянути типологізацію В.О. Ядова про ідеальний, базисний та модальний типи особистості. Беручи за основу ціннісні орієнтації, виділити традиційний, ідеальний, фрустрований та гедоністський тип особистостей.

Соціалізація особистості (**третє питання**) розглядається як цілеспрямований (навчання, виховання) і стихійний вплив на особистість різноманітних факторів, що сприяють її пристосуванню до суспільних норм та цінностей. Особливу увагу студенти/курсанти мають звернути на механізми соціалізації: адаптацію, інтеріоризацію та формування особистісних якостей. У даному контексті важливо розуміти також процес ресоціалізації, актуальність якого подвоюється в умовах суспільної трансформації.

Розкриваючи **четверте питання** необхідно акцентувати увагу на соціальній взаємодії як соціологічній категорії. Розкрити мікро- та макрорівень соціальної взаємодії та вплив соціальних норм на цей процес, вказати на функції соціальних норм. Проаналізувати історичні корені понять “мораль” та “право”, навести поширену класифікацію соціальних норм. У другій частині цього питання необхідно визначити поняття девіації, оскільки існують норми, то існує і відхилення від норм, що трактується соціологією як девіація (Е. Дюркгейм, Р. Мертон). Розкрити біологічні, психологічні та соціологічні трактування причин девіації, навести приклади соціологічних досліджень за даною темою.

П’яте питання має розглядати особистість як суб’єкт суспільних відносин, соціальної творчості. Важливим у даному контексті є поняття соціальної активності особистості. Тобто визначення критеріїв і показників соціальної активності, її видів та рівнів, протиріч, які існують у структурі соціальної активності.

3. Заключна частина

Теми рефератів:

1. Біологічне, соціальне та політичне в людині.
2. Проблема соціалізації, ресоціалізації особистості в сучасних умовах.
3. Особливості соціальної девіації в суспільстві, що трансформується.

Питання цільових виступів:

1. Чому соціальність не заперечує індивідуальності?
2. Розкрийте функції соціалізації.
3. Опишіть механізм соціалізації особистості.
4. Які фактори впливають на процес і результати соціалізації?
5. Чи може фізична й інтелектуальна спадковість впливати на процес соціалізації? Обґрунтуйте свою відповідь.
6. Поясніть, чому в процесі соціалізації розвинута особистість, з яскраво окресленим “Я”, менше залежить від зовнішніх обставин.
7. Яким чином засоби масової інформації можуть впливати на процес соціалізації особистості?
8. Наведіть приклади внутрішньорольових та міжрольових конфліктів.
9. Що таке виховання, як воно пов’язано з соціалізацією особистості?

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті.

Основна література:

1. Волович В.І. Соціологія: підручник. Київ : ЦУЛ, 2020. 808 с.
2. Геращенко Т.Г. Соціологія: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 157 с.
3. Горлач М., Кремень А., Волович В. Соціологія : підручник. Київ : ЦНЛ, 2019. 808 с.
4. Кузьменко Т.М. Соціологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 320 с.
5. Левченко К. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Київ : Фоліо, 2019. 320 с.
6. Лукашевич М.П., М.В. Туленков. Соціологія. Основи загальної. Спеціальної та галузевих теорій: підручник. Київ : Каравелла, 2018. 544 с.
7. Титаренко О.О. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2020. 210 с.

Допоміжна:

1. Гідденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
2. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К., 1993.
3. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. – К., 1994.
4. Дворецька Г.В. Соціологія : навч. посібник. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.

5. Тофлер А. Третя хвиля. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.

6. Якуба Е.А. Соціологія: Навчальний посібник для студентів. – Харків: Константа, 1995. – 192 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Українські підручники онлайн: Соціологія [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/sotsiologiya/>

2. Черниш Наталія. Соціологія: курс лекцій [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.sociology-lnu.org.ua/resursy.files/Chernysh_Soc_04.pdf

3. Сокур'янська Л. Г. Вступ до соціології : навч. посібн. / Л. Г. Сокур'янська. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 260 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/metod_books/vstyp_do_sociology.pdf.

4. www.uceps.com.ua/ukr/all/sociology (Архів соціологічних даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, м.Київ).

5. www.i-soc.com.ua (Домашня сторінка Інституту соціології НАН України).

6. www.journal@socnet.kiev.ua (Домашня сторінка часопису «Соціологія: Теорія, методи, маркетинг»).

7. URL: <http://socd.univ.kiev.ua> (Факультет соціології та соціальної психології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)